

УДК 810.158.10

Ю. І. Дем'янчук,
кандидат економічних наук, викладач
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)
y.demianchuk@gmail.com
ORCID: 0000-0033-2222-0455

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА СЕМАНТИЗАЦІЯ КОЛОКАЦІЙ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СПОЛУЧЕНЬ НАТО

У статті розглянуто розподіл (диференціація) між колокаціями та ідіоматичними термінологічними сполученнями. Особлива увага приділяється військовим термінам НАТО та виділення з окремих сталих виразів колокаційних зв'язків. На семантичному рівні характеризуються синонімічні колокації, можливість їх застосування та форматування в електронний словник-тезаурус. Електронний словник пропонується застосувати як ідіоматичний додаток до паралельного корпусу НКРМ (Національного корпусу російської мови).

Ключові слова: колокація, військова термінологія НАТО, ідіоматичні сполучення, синонімічний ряд, диференціація, семантизація, електронний словник, паралельний корпус, НКРМ.

Постановка проблеми та стан дослідження. В процесі перекладу та обробки спеціалізованої військової термінології часто використовуються одиниці різного масштабу, різного ступеня зв'язків і різних рівнів ієрархії. Саме такого роду колокаційні термінологічні одиниці можуть диференціюватися та семантизуватися. Тому, в межах парадигми корпусних і когнітивних досліджень, актуальним стає вивчення лексико-граматичних та семантичних явищ, а також визначення спільних та відмінних якостей між колокаціями та військовими фразеологізмами. В даному випадку, порівняльний аналіз спеціалізованих фразеологізмів і колокацій з позицій семантичної цілісності та ідіоматичності дає можливість провести диференціацію окремих словосполучень. Актуальною також постає проблема виділення колокацій з класу військових фразеологізмів, зіставлення їх критерій з метою виділення універсальних властивостей. Саме даний аспект дає можливість створити порівняльний словник-тезаурус, в якому будуть виділені термінологічні сталі вирази НАТО та однослівні колокації. Проблемою виділення колокацій із спеціалізованих термінів займалися Бобкова Т. В. [1], Ягунова Е. В. [2], Пивоварова Л. М. [3], Копотев М. В. та інші. Проте проблема розподілу та семантизації колокацій у військових термінах НАТО залишається недослідженою.

Мета статті – дослідити диференціацію та семантизацію колокацій та спеціалізованих військових ідіоматичних термінологічних сполук (на прикладі офіційних документів НАТО). **Концептуальні завдання:** визначити роль колокації в процесі аналізу спеціалізованої термінології; здійснити класифікацію та інтерпретацію колокацій; виділити ідіоматичні військові сталі вирази НАТО та однослівні військові колокації у короткій словник-тезаурус.

Виклад основного матеріалу, результати дослідження. Відокремлення однослівних колокацій та ідіоматичних військових сталих виразів вагома лінгвістична проблема, яка вирішується методом диференціації та семантизації.

Існують різні визначення диференціації однослівних колокацій та фразеологічних сполучень. На думку дослідника Алексеєва Л. Б. [4: 8], існує очевидний зв'язок між фразеологічними одиницями і вільними словосполученнями. Останні є основою для утворення фразеологізмів багатьох типів, які повторюють структуру вільних словосполучень. При цьому, Алексеєв Л. Б. [4: 9] наголошує на наявності певних складнощів в класифікації деяких поєднань як фразеологічних, так і вільних сталих виразів, пов'язаних з проявом ступеня поєднання складових компонентів. Інша дослідниця Ягунова Е. В. наголошує [3: 347], що колокації займають проміжне положення в системі мови, опиняючись на межі між фразеологією і лексикологією. В даному випадку, можна констатувати про наявність певних загальних характеристик між колокацією і фразеологізмами, проте відсутність повної ідентичності. За твердженням Т. В. Бобкової [1: 18], колокація як одиниця мови є лексико-семантичним типом словосполучення, і за своєю внутрішньою семантичною структурою схожа до фразеологізмів.

Варто наголосити, що між спеціалізованими фразеологічними сполученнями та колокаціями є істотні відмінності. Вказаний аспект обґрунтовується тим, фразеологічне сполучення побудовано на об'єднанні і взаємозалежності елементів, а головною ознакою колокацій є вплив першого елемента на передбачуваність і ймовірність появи наступних слів. Тому, варто розмежовувати колокації і фразеологізми.

У військових словосполученнях, як одиницях середнього рівня синтаксичної системи, виділяємо наступні розпізнавальні (диференціальні) ознаки [3; 4]: 1. семантичні властивості (семантичну цілісність, ступінь вмотивованості, ідіоматичність); 2. функціональні властивості (відтворюваність, стійкість складу і структури, здатність до перетворень); 3. функціональна спрямованість (переважання конотативної

функції). В даному випадку варто розглянути докладніше семантичну цілісність, семантичний аналітизм та ідіоматичність. Семантична цілісність – це незалежність значення мовної одиниці від складових її елементів. Ідіоматичність – це семантична характеристика мовних одиниць, яка полягає в неможливості виділення значення цілої мовної одиниці із сукупності значень назв частин.

Фразеологічні одиниці, незважаючи на свою відокремлену структурну і відповідність структурних моделей побудови граматичних моделей вільних словосполучень, відрізняються від конотацій семантичної цілісністю, своєрідністю значення цілого, в порівнянні зі значеннями складових частин, яке виникає як результат їх повного або часткового переосмислення. Зокрема, військовим колокаціям притаманний неметафоричний характер, що відрізняє їх від фразеологізмів, однією з обов'язкових характеристик яких є високий ступінь метафоричності. В структурі військових колокацій наявні підрядні словосполучення, а також головна та залежна колокації (Таблиця 1) [5].

Таблиця 1. Порівняльний аналіз ідіоматичних сталих виразів та військових колокацій (англо-український тезаурус)

<i>Ідіоматичні сталі вирази (військові терміни НАТО)</i>	<i>Короткі омонімічні колокації (військові терміни НАТО)</i>
<p>advance account авансовий рахунок</p> <p>advance party передова група (Підготовки розгортання військ)</p> <p>advance planning funds (APF) фонди перспективного планування</p> <p>advisory panel консультативна комісія</p> <p>Alliance Ground Surveillance (AGS) Система спостереження НАТО у сфері наземної розвідки</p> <p>Alliance Ground Surveillance Steering Committee Керівний комітет НАТО зі спостереження у сфері наземної розвідки</p> <p>Alliance operation See also coalition operation, joint operation, combined operation, multinational operation Операція НАТО, коаліційна операція, багатонаціональна операція, спільні бойові дії, спільна операція, операція багатонаціональних військ (сил).</p> <p>Alliance Policy Framework on Proliferation of Weapons of Mass Destruction Загальні принципи НАТО з питань розповсюдження зброї масового знищення</p> <p>Alliance Standardization Requirements вимоги до стандартизації НАТО</p> <p>anthrax attacks терористичні акти із застосуванням спор сибірської виразки</p> <p>Army Combat Uniform (ACU) польова форма (СВ США)</p> <p>army corps армійський корпус</p> <p>army force армійське угруповання</p> <p>Army Fuels and Lubricants Working Party (ARMY F & LWP) Робоча підгрупа по ПММ</p>	<p>Advance (Stage in force deployment) висування військ (Етап розгортання військового формування)</p> <p>Advisory оповіщення (з попередженням про можливу небезпеку)</p> <p>Alliance (See North Atlantic Treaty Organization) Північноатлантичний союз, Організація Північноатлантичного договору.</p> <p>Anthrax сибірська виразка</p> <p>army 1. армія; 2. сухопутні війська (СВ).</p>

<p>attack echelon See also rear echelon перший ешелон; також: другий ешелон.</p> <p>attack force ударне угруповання</p> <p>attack group (Navy) ударна група (ВМС)</p> <p>attack skiff (Piracy) човен-скіф</p> <p>battle damage assessment (BDA) результати бойових дій</p> <p>battle damage repair (BDR) Essential repair, which may be improvised, carried out rapidly in a battle environment in order to return damaged or disabled equipment to temporary service. аварійний ремонт у бойових умовах. Необхідний ремонт, що проводиться в стислі терміни в бойових умовах і з можливим використанням нетабельних засобів тимчасового приведення в справний стан озброєння і військової техніки.</p> <p>battle deployment бойовий порядок</p> <p>battle fatigue бойове виснаження; психологічна травма, отримана в ході бойових дій</p> <p>battle outposts бойова охорона; також: охорона.</p> <p>battle rhythm режим бойової роботи (Особливості організації роботи командира і штабу в бойових умовах)</p> <p>blasting explosive бризантна вибухова речовина (ВВ)</p> <p>blasting fuse вогнепровідний шнур, детонатор</p> <p>blasting payload заряд вибухової речовини (ВВ)</p> <p>bulk carrier суховантаж</p> <p>bulk chemical products наливні, насипні хімічні продукти</p> <p>bulk distribution line See also overland pipeline магістральний трубопровід</p> <p>bulk fuel installations (BFI) паливозаправний комплекс</p> <p>bulk liquid propellants рідке ракетне паливо</p> <p>cargo aircraft Вантажний літак</p> <p>cargo deployment function підрозділ підготовки вантажів до відправки</p>	<p>Attack Напад</p> <p>Battle Бій</p> <p>Blasting підривні роботи</p> <p>bulk безтарний вантаж. Вантаж, що перевозиться в великих кількостях без тари або упаковки.</p> <p>Cargo Вантаж</p>
--	---

<p>cargo documentation документи на вантаж, супровідна документація до вантажу</p> <p>cargo inspection інспекція вантажів, огляд вантажів</p> <p>combat arm рід військ</p> <p>combat capabilities бойові можливості</p> <p>combat capability бойова здатність, боєздатність</p> <p>combat chart бойова карта</p> <p>combat days of supply (CDOS) добова норма постачання під час бойових дій</p> <p>combat effectiveness бойова здатність, боєздатність, бойова ефективність</p> <p>state border державний кордон</p> <p>state-building державне будівництво</p> <p>state defence procurement державне оборонне замовлення.</p>	<p>combat бойовий, битва, бій</p> <p>state Держава</p>
--	--

Розглянувши військові термінологічні ідіоми НАТО, можна стверджувати, що всі представлені вирази характеризуються нерозкладністю та непоєднаністю значення цілого до значень частин в структурно-семантичних зв'язках. Англійські приклади відтворюються в традиційно закріплених за ними мовних значеннях, функціях і граматичних формах мови, до якого вони належать.

Подаючи приклади колокацій, варто підкреслити, що всі представлені одиниці характеризуються вмотивованістю внутрішньої форми. Наприклад, колокація *combat* (бойовий, битва, бій) переходить в ідіоми *combat capabilities* (бойові можливості), *combat capability* (бойова здатність, боєздатність) *combat chart* (бойова карта) тощо. Порівнюючи військові колокації в українській і англійській мовах (під час перекладу), часто знаходимо розбіжності компонентів. Колокації, які аналізувалися за другим критерієм, не можуть бути замінені однослівним синонімом зі збереженням всіх відтінків сенсу знака, натомість, ідіоматичний фразеологізм може бути замінений однослівним синонімом, який формується на основі фразеологічного знака.

Варто диференціювати однослівний колокат, від колокаційної конструкції (відповідно до Таблиці 1). Слово-колокат стає основою для автоматизованого виведення сталого колокаційного сполучення. Даний зв'язок – нерозривний. Натомість, колокаційні конструкції складаються з "головних" і "залежних" елементів, взаємозв'язки між якими можуть відрізнятися за ступенем залежності; конструкції можуть визначати не тільки синтаксичні, але і лексичні, семантичні, прагматичні параметри спеціалізованих текстів; в конструкцію можуть бути включені лексичні одиниці; сталі вирази можуть (і в деяких випадках повинні) бути ідіоматичними, тоді семантика конструкції в цілому буде ширше семантики складових елементів. Тому, виділення сталої конструкції – неоднорідний фактор: вони будуть відрізнятися ступенем і типом ідіоматичності, залежності і закріпленістю певних типів чи класів лексем.

В даному випадку, ступінь зв'язності конструкцій, залежить від ймовірнісної моделі, яка описує появу сталих конструкцій в ході перекладу спеціалізованих текстів. Головна методика – аналіз колокацій та сталих військових ідіоматичних виразів на основі статистичного аналізу офіційних документів НАТО. Такі статистичні характеристики повинні описувати дані в залежності від перерахованих вище типів контексту.

Висновки. Таким чином, військова колокація в словнику-тезаурусі виступає як повноцінна одиниця мови (синонімічна або антонімічна). Ідіоматичні сполучення та колокації, в даному випадку, виконують наступні функції: встановлюють загальну кількість значень слова, закріплених за ним в даний період; встановлюють парадигматичні відносини між елементами семантичної структури спеціалізованого терміна; розмежовують синонімію; надають нові відтінки значень у семантичній структурі слова. Тому, запропонована класифікація та приклад розмежування військової термінології НАТО, може слугувати якісним ідіоматичним додатком для паралельного корпусу НКРМ. Водночас, ступінь зв'язності

конструкцій у корпусі, залежить від ймовірнісної моделі, яка описує появу цієї конструкції в ході процедур обробки офіційних документів НАТО. Колокаційна оцінка може бути здійснена лише на підставі обробки статистичних даних. Надалі, для роботи з корпусами спеціальних текстів потрібен особливий лінгвістичний інструментарій як на вході, так і на виході корпусу. Це визначається як вузькою спеціалізацією військових документів, так і завданнями дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобкова Т. В. Теоретико–методологічні підходи до вивчення колокацій / Т. В. Бобкова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія. – Т. 17, № 2., 2014. – С. 14–22.
2. Ягунова Е. В. Извлечение и классификация колокаций на материале научных текстов. Предварительные наблюдения / Е. В. Ягунова, Л. М. Пивоварова. – СПб., 2010. – С. 356–364.
3. Lewis M. Teaching Collocation. Further Developments in the Lexical Approach / M. Lewis. – Heinle, 2000. – 245 p.
4. Алексеева Л. Б. О содержательном наполнении термина "колокация" / Л. Б. Алексеева // Вестник Прикамского Социального института. Филология. Научный журнал (ISSN 2071–3622). – Пермь, № 4 (35), 2009. – С. 7–10.
5. Офіційний сайт архівних документів "НАТО" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.htm.
6. Palmer F. R. Semantics : a New Outline / F. R. Palmer. – М. : Progress, 1992. – 109 p.
7. Сайт Национального корпуса русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruscorpora.ru/corpora-biblio.html>.
8. Ягунова Е. В. Формальные и неформальные критерии вычленения ключевых слов из научных и новостных текстов / Е. В. Ягунова. – М., 2010. – С. 340–355.
9. Johansson S. On the Role of Corpora in Linguistic Research / S. Johansson // The European English Messenger. 1995. – № 4 / 2. – P. 19–25.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bobkova T. V. Teoretiko–metodologichni pidkhodi do vivchennya kollokatsiy [Theoretical and Methodological Aspects to Collocation Learning] / Vestnik Kievskogo natsional'nogo lingvistichnogo universitetu [Kyiv National Linguistic University Journal]. – Seriya : Filologiya. – T. 17, № 2., 2014. – S. 14–22.
2. Yagunova E. V. Izvlichenie i klassifikatsiya kollokatsiy na materiale nauchnikh tekstov. Predvaritel'nye nabludeniya [Extraction and Classification of the Collocations on the Scientific Texts Materials. The Preliminary Observations] / E. V. Yagunova, L. M. Pivovarova. – SPb., 2010. – S. 356–364.
3. Lewis M. Teaching Collocation. Further Developments in the Lexical Approach / M. Lewis. – Heinle, 2000. – 245 p.
4. Alekseyeva L. B. O soderzhatel'nom napolnenii termina "kollokatsiya" [About the Substantive Content of the Term "Collocation"] / Vestnik Prikamskogo Sotsial'nogo Instituta [Prikamsk Social Institute University Journal]. – Fililogiya. – Nauchnyi zhurnal (ISSN 2071–3622). – Perm , № 4 (35), 2009. – S. 7–10.
5. Ofitsiyniy sayt arkhivnikh dokumentiv "NATO" [Official Site of Archive Documents NATO] [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts.htm.
6. Palmer F. R. Semantics : a New Outline / F. R. Palmer. – М. : Progress, 1992. – 109 p.
7. Sait Natsional'nogo korpusa russkogo yazika [The Site of the Russian National Corpus] [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.ruscorpora.ru/corpora-biblio.html>.
8. Yagunova E. V. Formal'nyie i neformal'nyie kriterii vichleneniya klyuchevikh slov iz nauchnikh i novostnikh tekstov [Formal and Informal Criteria for Singling out Keywords from Scientific Texts and News] / E. V. Yagunova. – М., 2010. – S. 340–355.
9. Johansson S. On the Role of Corpora in Linguistic Research / S. Johansson // The European English Messenger. 1995. – № 4 / 2. – P. 19–25.

Демьянчук Ю. И. Дифференциация и семантизация колокаций военных терминологических сочетаний НАТО.

В статье рассматривается распределение (дифференциация) между колокациями и идиоматическими терминологическими сочетаниями. Особое внимание уделяется военным терминам НАТО и выделения из отдельных устойчивых выражений колокационных связей. На семантическом уровне характеризуются синонимичные колокации, возможность их применения и форматирования в электронных словарь тезаурус. Электронный словарь предлагается применить как идиоматическое приложение к параллельному корпусу НКРМ (Национального корпуса русского языка).

Ключевые слова: колокация, военная терминология НАТО, идиоматические сообщения, синонимический ряд, дифференциация, семантизация, электронный словарь, параллельный корпус, НКРМ.

Demyanchuk Y. I. Differentiation and Semantization Collocation NATO Military Terminology Combinations.

The article deals with the distribution (differentiation) between collocations and idiomatic terminology combinations. Particular attention is paid to military terms, NATO and the allocation of certain fixed expressions. At the semantic level are characterized synonymous collocation, the possibility of their application in electronic format and vocabulary thesaurus. Electronic dictionary invited to apply as a supplement to the idiomatic parallel body NKRM (Russian National Corpus).

During the transfer and handling of specialized military terminology often used different units of various sizes, varying degrees of relationships and different levels of the hierarchy. Therefore, within the paradigm case and cognitive research, the study becomes relevant lexical and grammatical and semantic phenomena and to identify common and distinctive qualities between collocation and military phraseology. In this case, a comparative analysis of specialized collocation and phraseology from the standpoint of semantic integrity provides an opportunity for differentiation of certain phrases. The actual allocation also raises the problem of class collocation military phraseology, matching their criteria in order to highlight the universal properties. This aspect enables a comparative dictionary-thesaurus, which will be allocated terminological expressions steel NATO and one-word collocation.

Author solves the main problem: determining role in the analysis of collocation specialized terminology; interpretation classifies and collocation; provides idiomatic expressions steel military and NATO military one-word collocation in a short dictionary-thesaurus. Active concluded that military Collocation in the dictionary-thesaurus serves as a complete unit of language (or synonymous antonymous). Idiomatic combination collocation and, in this case, perform the following functions: set the total number of meanings of the word assigned to him in this period; paradigmatic establish relations between elements of the semantic structure of specialized terms; delimiting synonymity; providing new shades of meaning in the semantic structure of the word. Therefore, the proposed classification and sample separation NATO military terminology, idiomatic quality can serve as an application for a parallel housing NKRM.

Key words: *collocation, NATO military terminology, idiomatic messages, synonyms, differentiation, semantization, an electronic dictionary, a parallel body, NKRM.*